

Pár szó az MMTÉH-archivumról...

1982 februárjában befejeződött a Magyar Meteor és Tűzgömb Észlelő Hálózat észlelési archivumának rendszerezése. A közel háromnegyed évig tartó /persze megszakításokkal, szabad időmben végzett/ érdekes munka, az eddig végzett megfigyelések végigtekintése sok tapasztalattal, élménnyel szolgált. Ezekről szeretnék néhány szót ejteni.

Csak hosszabb nyomozás után sikerült megállapítanunk az MMTÉH megalapításának évét: az 1969. Észlelési archivumunkba 1969. január 1-nél későbbi megfigyelések kerültek. /Az ennél régebbi anyagok már csillagászat-történeti szempontból is érdekesek, és egy külön gyűjtemény részét képezik Keszthelyi Sándor kezelésében/. A rendszerezésre váró anyag 1981 májusától több adagban érkezett hozzám. Ezek az észlelések mindaddig Papp Jánosnál, az MMTÉH korábbi vezetőjénél voltak. Túlnyomó részük kisebb-nagyobb /rendszerint még eredeti/ borítékban várta sorsának jobbra fordulását. A rendszerezési munka abból állt, hogy a megfigyeléseket havonként csoportosítottuk, lefüztük; valamint katalogizáltuk az észlelőket, címükkel és a megfigyelés jellegével együtt. Mindez hallásra nem sok, de sok kicsi észlelés sokra megy! Egy-egy hónap "rendbetételéhez" átlagosan mintegy fél-egy "munkaóra" volt szükséges. Szeren-

csére mindebben segítőtársaim is akadtak: Ságodi Ibolya /Szedged/, valamint Kovács Andrea /Debrecen/ személyében. Segítsé-
güket ezúton is szeretném megköszönni!

Az archívum hatalmas mennyiségű észlelésből áll, bizonyítva a magyar meteorészlelők érdeklődését, munkakedvét. A leg-
első birtokunkban levő megfigyelést Nagy Rozália /Bágyogszó-
vát/ végezte 1970. július 15-én. /1969-ről nem találtunk ész-
lelést/. 1972-ben már nagyon aktívan folyt a munka, jellemző,
hogy az ez évi "termés" felette volt néhány későbbi év mennyi-
ségének. A Hálózat ezt a nagyszerű fellendülést Mezősi Csaba
/Pécs/ és Papp János /Budapest/ lelkes szervezőmunkájának kö-
szönhette. Egyenletes volt a növekedés 1976-ig - ez az év pro-
dukálta mennyiségileg a legtöbb észlelést. A következő időkben
némi visszaesés következett be, hogy 1979-80-ban - immár
Keszthelyi "zászlaja alatt" - újabb jelentős fellendülés kö-
vetkezzen. Egy-egy évben átlagosan mintegy 200-300 vizuális
észlelés történt /nem számítva a szórványészleléseket/, ezalatt
5-800 észlelési órában 2-3000 meteort regisztráltak. Évente
átlag 50-150 meteorészlelő küldte be adatait; az archívumban
eddig kb. 200-250 megfigyelő adata szerepel. Az előbbi adatok
hozzávetőleges becslések, pontos számadatokat most megállapi-
tani nagy munka lenne, idővel azonban ezek is meglesznek, a
feldolgozások "melléktermékeként".

Hogy más témakörökről is szóljunk: teleszkopikusok terén
nagyon sok a szórványészlelés, időben egyenletesen megosztva.
Tudatos teleszkopikus munka csak elvétve fordult elő. E téma-
kör inkább csak esztétikai jellegű volt - és lesz a jövőben
is. Az archívum fotografikus anyaga rendkívül hézagos! Számos
eredményről van tudomásunk régebbiről és a közelmúltból is,
amelynek nyoma sincs a papirok között. Érdemes megemlítenünk
a legelső produkciókat: Almási Miklós /Hajdunánás/ 1973. VI.
27-én egy -6^mg-s ék alakú tűzgömböt fotózott le /azóta is ez
a legfényesebb fotografikus meteor az MMTÉH-nél!/, VII.

l-én Harmati István /Budapest/ egy meteort optikai rácson keresztül kapott lencsevégre. Az ezután következő "mély csend" csak 1978-79-ben kezdett megtörni a veszprémiek intenzív fotós programjának hatására /bár erről is kevés adat futott be!/
A mikrometeorit anyagról már szoltunk néhány sorban.

A mikrometeoritok kivételével az észlelési anyag "kényszerű végigtekintése" számos élményt jelentett. A legkülönbözőbb beküldési formátumú megfigyeléseket, "észlelőlapokat" /?!/ volt módomban látni, néha egészen botrányos esetek is előfordultak. Csak egyetlen "leg"-et ezek közül: a legkisebb észlelőlap 21 cm² felületű, konkrétan: egy 1x21 cm-es /!!!/ tégla-
lap alakú papircsik!! A probléma egyébként - ha nem is ennyire elfajultan - manapság is fennáll, úgyhogy nagyon időszzerű az egységes észlelőlap használata. Más hiányosságok emellett eltörpülnek; hiányzik a lapról az észlelő neve /még jó, ha a borítékról megállapítható/, az észlelés időpontja /!/, esetleg több havi vagy évi megfigyelést egyetlen lapon küld be az észlelő! Sokszor érkezett be pusztá észlelőtérkép, a feldolgozást a koordináták leolvasásával bonyolítva.

Persze a negativumok felsorolása mellett meg kell jegyezni, hogy a megfigyelések nagy része - megfelelő előkészítés után - jól felhasználható a feldolgozásokhoz. 1974-ig bezárólag az észlelési anyag raj-statisztikai feldolgozása még évekkel ezelőtt megtörtént, Papp János két ZHR-Bulletint állított össze és jelentetett meg. Ezt a félbeszakadt sorozatot szeretnénk folytatni a közeljövőben. Az 1975-ös év nagy részének kiértékelése már elkészült, a ZHR-Bulletin következő számának kiadása rövidesen várható.

A 11 éves észlelési anyag áttekintése egyébként nagy élmény, és ha az ember az időszak egy részét már amatőrként élte át, jó ok a "nosztalgiára". Az észlelések között ott lapul az "amatörtörténelem", jelé van a mozgalmon belüli irányzatoknak, eseményeknek. Végezetül szenteljünk néhány sort egy rövid történeti áttekintésnek, amelyért új észlelőink talán megbocsátanak:

Hazánkban a legelső meteorozási kísérletek Pécs-Vasason kezdődtek: az „elkövetők” - az akkor még gimnazista - Keszthelyi Sándor és néhány barátja. 1970-ben a baráti levelezéseken keresztül fenntartott mozgalom időlegesen az akkor beinduló Meteorhoz került. Az irányítást átvevő Papp János később új utakat keresett /"Villám" körlevél, majd a későbbiekben kisebb szünetekkel az Albireó része lett a meteor-rovat/. Néhány jellemző észlelőcsoport a kezdeti időszakból: a hajdunánásiak /Almási Miklós, Gönczi Géza, Szoboszlai Zoltán, Ujvárosy Antal, ill. a tragikusan fiatalon elhunyt Tóth Sándor/, valamint a győriek /Nagy Rozália, Heteyi István, Kun József, Szabó Lajos/. A jó észlelési eredmények megalapozták az MMTÉH külföldi hírnevét is. 1974-től nyaranta pezsgő táborélet folyt, ezek elsősorban "házi" szervezésű rendezvények voltak - elég a lelkes székesfehérvári amatőrök /Hajnáczyék/ Vértes déli részén szervezett MIZAR-tábor sorozataira gondolunk, vagy a nagy augusztusi Perseida-táborok, de előfordultak hivatalos rendezvények is: Győrzámoly - 1974-76; a karcagi lelkes amatőrtársaság /Karásziék/ által szerveztetett Berekfürdő-Karcag - 1976-77; Rókafarm - 1977-től rendszeresen. 1978-79-ben szervezési gondok adódtak - ennek köszönhető az időlegesen kevesebb észlelés. E vázlatosan áttekintett hosszú idő alatt új észlelők, észlelőcsoportok tűntek fel és el - megfigyelési munkájukat azonban az archívum megőrzi az "utókor" számára.

A teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy több olyan észlelésről tudunk, amely megtalálható az adott időszak kiadványaiban, de gyűjteményünkben mégsem szerepel. Ezt a sajnálatos ténytet a nem megfelelő tárolástól a Magyar Posta "közreműködésig" sok minden okozhatta. Ami azonban birtokunkban van, most már könnyen kezelhető, és amennyiben valaki tanulmányozás, feldolgozások készítése céljából meg szeretné tekinteni, módot talál rá.

TEPLICZKY ISTVÁN
MMTÉH

ÁPRILISI-MÁJUSI SZIMULTÁN METEORÉSZLELÉSI IDŐPONTOK

Közeledik a meleg időszak, ennek örömeire ismét jelentkezőnk néhány szimultán meteorozási időponttal. Időpontjaink a hétvégék, a holdfázis, és a jelentkező rajok ismeretében kerültek összeállításra. Relative sok alkalmat jelöltünk meg, ui. gondoltunk az áprilisi szeszélyes időjárás észlelést gátló hatására is.

Májusban a jelentkező rajok növekvő száma szép élményeket tartogathat valamennyi meteorozó számára. Különösen annak ismeretében, hogy egy-két "rajkülönlegesség" is várható, melyek regisztrálása igen hasznos lenne.

Figyelemreméltó raj a legrégebbi idők óta számontartott 124 Lyridák /áprilisi Lyridák/. A 2700 év óta ismert áramlat többször kiemelkedő aktivitást produkált, legutoljára 1922-ben és 1956-ban - ekkor 60 db/h-t jegyeztek fel. Megfigyelhetőségi viszonyai ezévben ideálisnak mondhatók, a maximum újholdra esik. A 272° , $+32^{\circ}$ pozíciójú radiáns az éj folyamán fokozatosan emelkedik, gyors, fehéres meteorokat ad. Észlelése fontos a raj periodicitásának vizsgálatához.

Május elején - sajnos kedvezőtlen holdfázis mellett - jelentkeznek a /májusi/ Éta Aquaridák, mintegy 10-12 db/h-s várt aktivitással. Ez a hónap legnagyobb raja, 22:26 -01 pozíciójú radiánsa 00:40 UT-kor kel, észlelése tehát hajnaltájban lehetséges. Ez viszont abból a szempontból jó, hogy a Hold már kevésbé zavar.

1961. május 15-16-án egy floridai észlelőcsoport a Bootes éta jelű csillaga mellől negyedóra alatt 12 meteort észlelt. A rajt azóta nem sikerült regisztrálni, így az észlelés ezen /és a környező/ éjszakákon különösen fontos.

Hasonlóan szinte ismeretlen a Pegasidák gyenge áramlata a hó utolsó napjaiban. A jó holdfázis remélhetőleg segíti a munkát.

Végezetül felhívjuk a figyelmet a Scorpius-Saggitaridák - ezen hosszú aktivitású, nagyon komplex raj - korai jelentkezésére. A radiáns egész éjszaka a horizont felett tartózkodik.

A szimultán időpontok mellett zárójelben szerepel a vizsgálandó raj. Sporadikus meteorok megfigyelésére kiirt alkalomkor /SPO/ az észlelők az ország közepe felé nézzenek, más esetekben a raj radiánsának irányába. Az időpontokat UT-ben adtuk meg. Ügyeljünk a nyári időszámítás tényére!: a közölt adatokhoz + 2 órát hozzá kell adni; a megfigyeléseket azonban UT-ben kell beküldeni az észlelőlapon!

04 -11/12.	19:00 - 20:00	UT	/SPO/
04 -17/18.	19:00 - 21:00	UT	/SPO/
04 -20/21.	22:00 - 00:00	UT	/LYR/
04 -21/22.	22:00 - 00:00	UT	/LYR/
04 -23/24.	20:00 - 22:00	UT	/SPO/
04 -24/25.	20:00 - 22:00	UT	/SPO/
04 -30/05-1.	20:00 - 22:00	UT	/SPO/
05 -1/2.	20:00 - 22:00	UT	/SPO/
05 -4/5.	00:00 - 02:30	UT	/ÉTA AQU/
05 -15/16.	20:00 - 23:00	UT	/ÉTA BOO/
05 -21/22.	21:00 - 23:00	UT	/SPO/
05 -22/23.	21:00 - 23:00	UT	/SPO/
05 -29/30.	21:00 - 23:00	UT	/PEG/

TEPLICZKY ISTVÁN
MMTEH

- Irodalom: - BMS Radiant Catalogue - 1973.
 - Keszthelyi Sándor: Nagyobb rajok részletes katalógusa /Meteor - 1978/5./
 - Tarnay Kálmán: Virginidák 1978-as jelentkezése /Meteor-1978/3./